

Cite: Dernova, Iryna, Borovyk, Tetiana, Doloka, Ludmila, & Danylevska, Ludmila (2023). Sotsialnyi zakhyst naselennia v umovakh voiennoi ahresii, povoiennoho vidnovlennia ta yevrointehratsii Ukrainy [Social Protection of the Population in the Context of Armed Aggression, Post-War Recovery, and European Integration of Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 4 (54), 93-114. <https://doi.org/10.15407/dse2023.04.093>

<https://doi.org/10.15407/dse2023.04.093>

УДК 364.465

JEL Classification I 31, I 32, H 53, H 55

ПРИНА ДЕРНОВА, канд. екон. наук

Черкаський державний бізнес-коледж

18028, Україна, Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 243

E-mail: dernova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7317-9633>

Researcher ID ABC-8235-2020

ТЕТЯНА БОРОВИК, старший викладач

Черкаський державний бізнес-коледж

18028, Україна, Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 243

E-mail: boroviktm@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2461-8342>

ЛЮДМИЛА ДОЛОКА, викладач

Черкаський державний бізнес-коледж

18028, Україна, Черкаси, вул. Вячеслава Чорновола, 243

E-mail: ludmila.doloka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5825-0684>

ЛЮДМИЛА ДАНИЛЕВСЬКА, викладач

Черкаський державний бізнес-коледж

18028, Україна, Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 243

E-mail: danylevska.ls@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7783-7966>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ, ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У світі постійно змінюються економічні, соціальні та політичні умови, тому система соціального захисту населення повинна бути гнучкою, адаптивною та враховувати

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2023. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

нові виклики і тенденції, впроваджувати інновації, покращувати свою ефективність з метою забезпечення стабільного та справедливого розвитку суспільства. Для незалежної України соціальний захист населення є досить новим соціальним інститутом. На сьогодні система законодавчого та нормативно-правового регулювання соціального захисту України є сформованою, але складною і містить широкий спектр законодавчих актів. Метою дослідження є узагальнення наукових здобутків та аналіз законодавчої бази щодо ефективності функціонування інституту соціального захисту населення в сучасних умовах, обґрунтування урядової політики з побудови моделі соціальної політики України, що відповідає принципам і стандартам соціальної політики Європейського Союзу (ЄС). Новизна роботи полягає у подальшому розвитку підходів щодо вивчення теоретичних аспектів соціального захисту. Наукове дослідження ґрунтується на даних Державної служби статистики України, експертних оцінках та інформації з відкритих джерел. У роботі використано методи порівняльного аналізу, індукції, дедукції, узагальнення тощо. Розглянуто сутність соціального захисту населення в Україні як систему, визначено ієрархічні рівні його законодавчого регулювання. Розкрито та охарактеризовано специфічні функції соціального захисту, які найбільш повно відображають сутність суспільно-економічного життя країни. На основі аналізу законодавчої бази охарактеризовано основні державні соціальні гарантії для громадян та їх динаміку. Значну увагу приділено ролі соціального захисту в умовах воєнної агресії та визначено роль уряду у вирішенні нагальних проблем. Автори аналізують урядову політику щодо необхідності впровадження нової моделі соціальної політики, яка відповідає б принципам та стандартам соціальної політики ЄС.

Ключові слова: соціальний захист, система соціального захисту населення, функції соціального захисту, соціальна допомога, соціальна справедливість, державні виплати.

Постановка проблеми. Соціальний захист населення є найважливішим напрямом соціальної політики. Ефективна реалізація соціальної політики — це основна мета і пріоритет діяльності будь-якої країни, області, міста, тому що забезпечення соціальних гарантій, конституційних прав громадян є основним критерієм оцінки рівня розвитку цих територіальних утворень. Практика управління системою соціального захисту населення гостро потребує науково обґрунтованих підходів з розробки та впровадження нових методів, моделей і соціальних механізмів з підвищення ефективності управління галуззю відповідно до соціально-економічного розвитку суспільства.

Актуальність обраної теми. Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ українське суспільство зіткнулося з низкою проблем у сфері соціального захисту населення. Так, сотні тисяч людей втратили доходи, житло та не мають належних заощаджень. В умовах обмежених фінансових ресурсів та зростанні кількості осіб, що потребують соціальних виплат, особливо гостро постає питання оцінки потреб населення та можливостей їх забезпечення. Важливим етапом удосконалення системи соціального захисту в Україні є розвиток ринку соціальних послуг та його адаптація до сучасних реалій, що зумовлено збільшенням кількості вразливих груп населення та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Складність надання соціальних послуг полягає в тому, що окремі громадяни необізнані з можливостями отримання певних послуг. Зазначені виклики суспільства

посилюють актуальність ролі соціального захисту населення шляхом державної підтримки українців. У воєнний період напрямом удосконалення системи соціального захисту населення стало визначення державної стратегії соціального захисту та пріоритетних дій Уряду України, спрямованих на гарантії забезпечення соціального захисту прав громадян України, а повоєнний період потребуватиме інтегрованої (комплексної) стратегії соціального захисту та втілення в життя комплексної програми соціального захисту. Вдосконалення національної системи соціального захисту варто розпочати з перегляду та уточнення теоретичних аспектів соціального захисту, що підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти соціального захисту населення розглядали у своїх дослідженнях провідні вітчизняні науковці: О. І. Товстиженко, Н. А. Марченко, М. М. Приходько (O. V. Tovstyzhenko, N. A. Marchenko & M. M. Prykhodko) [1]; О. О. Бендасюк (O. O. Bendasiuk) [2]; К. В. Дідківська (K. V. Didkivska) [3]; М. В. Туленков (M. V. Tulenkov) [4]; П. І. Шевчук (P. I. Shevchuk) [5]; І. В. Рудкевич (I. V. Rudkevych) [6]; Л. О. Павлова (L. O. Pavlova) [7]; Г. В. Назарова, А. А. Дем'яненко, І. І. Божидай, (G. V. Nazarova, A. A. Demianenko, I. I. Bozhydai) [8]; Н. М. Петруха, С. В. Петруха (N. M. Petrukha, S. V. Petrukha) [9]; Л. М. Черенько (L. M. Cherenko) [10]. О. Й. Хомин (O. Y. Khomyn); О. І. Бутрин (O. I. Butryn); А. Ю. Стопчак (A. Yu. Stopchak); В. Р. Філіпчук (V. R. Filipchuk); О. П. Кириленко (O. P. Kurylenko); Г. І. Завіловська (H. I. Zavilovska); А. Ю. Огінська (A. Yu. Ohinska); О. В. Грідін (O. V. Hridin); О. В. Бражко (O. V. Brazhko) [22]. У наукових працях вітчизняних дослідників соціальний захист розглядається як система заходів правового, соціально-економічного й організаційного характеру, що гарантується та реалізується державою для досягнення гідного життя людини, тобто його матеріальної забезпеченості на рівні стандартів сучасного розвитку суспільства [1, с. 101]. На думку О. О. Бендасюк, соціальний захист є системою державних заходів щодо забезпечення належного матеріального та соціального становища громадян у разі виникнення несприятливих умов, а саме: повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України [2, с. 123]. К. В. Дідківська наголошує, що соціальний захист є державною підтримкою певних категорій населення, котрі можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя через надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найуразливішим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі внаслідок установлення соціальних стандартів [3, с. 103]. У наукових розвідках М. В. Туленков зазначає, що соціальний захист є внормованим процесом

діяльності соціально-політичних інституцій, спрямованих на підтримку гідного рівня соціального життя й добробуту індивідів і соціальних груп у конкретних соціально-економічних умовах [4, с. 38]. Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення поняття «соціальний захист», хочемо представити читачам своє визначення терміна. Отже, на нашу думку, соціальний захист — це інструмент урядової політики, спрямований на забезпечення стабільності та добробуту громадян в умовах соціальних та економічних ризиків.

У наукових дослідженнях існують різні підходи щодо побудови системи соціального захисту та його структури. Зокрема П. Шевчук виокремлює лише три складові системи соціального захисту: соціальна допомога, соціальне страхування, соціальна справедливість [5, с. 111]. Науковці І. В. Рудкевич та Г. І. Завіловська доходять висновку, що соціальний захист є системою економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, яка створює працездатним громадянам відповідні умови для поліпшення добробуту за рахунок особистого внеску, а непрацездатним і соціально вразливим працездатним верствам населення — гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, пряму матеріальну підтримку, зниження податків [6, с. 43]. Л. О. Павлова у своїх дослідженнях розглядає комплексний підхід щодо формування системи соціального страхування в Україні, що включає компоненти, які відповідають реаліям та суспільно-політичним викликам [7, с. 32]. Сучасні погляди щодо розвитку соціального захисту населення в Україні набувають особливого значення в умовах воєнного та післявоєнного періоду. Ряд авторів наголошують, що «складовою соціального захисту має бути розвинений ринок соціальних послуг» [8, с. 361], який «пропонується розглядати як інтегровану систему трансформації ресурсів у процесі економічних відносин між суб'єктами ринку з приводу виробництва та споживання соціальних послуг в умовах змін середовища та багатовимірного впливу факторів і загроз» [8, с. 369]. Н. М. Петруха та ін. зазначають, що «важливим аспектом в умовах воєнного стану є реалізація соціальної політики, заснованої на розподілі», а «ефективність соціальної політики безпосередньо залежить від обсягу коштів у бюджеті, і їх реалізація повинна будуватися таким чином, як забезпечити мінімальні можливості для соціально незахищених категорій суспільства, враховуючи низьку ймовірність економічного зростання, погіршення відповідних прогнозів у короткостроковій перспективі через енергетичну кризу...» [9, с. 358]. У дослідженнях Л. М. Черенко доходить висновку щодо необхідності реформування системи соціальної підтримки, на що впливає «значне збідніння населення країни та розширення кола вразливих контингентів унаслідок війни загострює проблему адресації обмежених ресурсів найнужденнішим. Зволікання з вирішенням цієї проблеми у період військових дій та повоєнної відбудови буде здійснювати

Рис. 1. Трирівнева ієрархічна система соціального захисту населення в Україні
Джерело: авторська розробка.

негативний, а подекуди і руйнівний вплив на суспільство через дотримання принципів соціальної справедливості та дієвої підтримки людей у скрутні часи, а також у зв'язку з ризиками уповільнення економічного зростання» [10, с. 73].

Метою дослідження є узагальнення наукових здобутків та аналіз законодавчої бази щодо ефективності функціонування інституту соціального захисту населення в сучасних умовах, обґрунтування урядової політики з побудови моделі соціальної політики України, що відповідає принципам і стандартам соціальної політики ЄС.

Новизна полягає в розширенні та поглибленні підходів щодо вивчення теоретичних аспектів соціального захисту населення в Україні.

У роботі використано **методи** порівняльного аналізу, індукції, дедукції, узагальнення тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження і отриманих результатів. Важливою складовою суспільного розвитку є соціальний захист населення. Хоча Україна уже понад тридцять років є незалежною державою, але залишається багато важливих державних питань соціального захисту населення, що досі є нерегульованими на законодавчому рівні. Розглянемо, через які нормативно-правові документи здійснюється державне регулювання соціального захисту населення. Зауважимо, що нормативно-правове регулювання соціального захисту населення в Україні здійснюється за трирівневою ієрархічною системою (рис. 1).

На першому рівні основоположним документом, що гарантує соціальний захист українцям, є Конституція України¹, яка регламентує такі положення щодо соціального захисту:

- право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів (ст. 36);
- кожен, хто працює, має право на відпочинок (ст. 45);
- громадяни мають право на соціальний захист (ст. 46);
- кожен має право на житло (ст. 47);
- кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48);
- кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49) тощо.

Окрім Конституції України на цьому рівні представлено Кримінально-виконавчий кодекс України², який «регламентує... захист інтересів особи...» та Бюджетний кодекс України³, який визначає правову основу для реалізації соціального захисту населення та забезпечує стабільність та ефективність фінансування соціальних програм у країні.

Другий (законодавчий) рівень нормативно-правового регулювання системи регламентується законодавчими актами, які врегульовують та розкривають сутність положень, закладених у Конституції України. Реалізація цих положень здійснюється через Закони України: Про соціальні послуги⁴; Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії⁵; Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям⁶; Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних⁷; Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам⁸; Про забез-

¹ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

³ Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. Дата оновлення: 13.09.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

⁴ Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 27.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

⁵ Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. Дата оновлення: 04.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

⁶ Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. Дата оновлення: 16.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

⁷ Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>

⁸ Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III. Дата оновлення: 16.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>

печення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб⁹; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття¹⁰; Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю¹¹; Про місцеве самоврядування в Україні¹²; Про звернення громадян¹³ та ін.

Третій (підзаконний) рівень нормативно-правового регулювання системи утворюється підзаконними нормативно-правовими актами: постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України; Указами Президента України, наказами Міністерства соціальної політики та інших профільних міністерств та відомств. Зокрема, Міністерство соціальної політики України: формулює стратегію соціального розвитку, розробляє та здійснює програми та проекти у сфері соціального захисту, контролює їх реалізацію та оцінює їх ефективність; співпрацює з іншими міністерствами та органами виконавчої влади, зокрема з Міністерством охорони здоров'я, Міністерством освіти і науки, Міністерством праці та соціальної політики, з місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами, з якими спільно розробляють та реалізують заходи, спрямовані на підвищення рівня соціального захисту населення, забезпечення соціальної допомоги та підтримки вразливих груп населення. Територіальні органи Міністерства соціальної політики виконують функції у сфері соціального захисту на регіональному та місцевому рівнях — здійснюють контроль за реалізацією соціальних програм та наданням соціальних послуг у своїх територіальних одиницях тощо [11].

Важливим аспектом соціального захисту є також профілактична робота та соціальна адаптація. Це означає створення умов для розвитку громадян, їхньої самореалізації та включення у суспільство, чого можна досягти шляхом забезпечення доступу до освіти, навчання професійним навичкам, підтримки молоді та розвитку соціально-економічних проєктів.

У контексті економіки соціальний захист розглядається як система заходів, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості та під-

⁹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

¹⁰ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>

¹¹ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

¹² Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

¹³ Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Дата оновлення: 07.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

тримки громадян у важких життєвих ситуаціях, якому притаманні певні функції, що відображають сутність суспільно-економічного життя країни та покликані на:

1. Забезпечення соціальної безпеки та стабільності для людей у важких життєвих ситуаціях, як-от безробіття, інвалідність, хвороба, втрата годувальника сім'ї тощо. Це досягається шляхом надання фінансової підтримки, соціальних послуг та інших видів допомоги.

2. Дотримання соціальної справедливості та гарантія рівних можливостей для всіх громадян незалежно від їхнього соціального становища, статусу, віку чи інших характеристик.

3. Реалізацію прав людини на життя, гідне існування, працю, освіту, охорону здоров'я та інші соціальні та економічні права.

4. Стимулювання соціального розвитку.

5. Соціальна адаптація. Соціальний захист населення сприяє пристосуванню людей до змін у соціально-економічному середовищі, наприклад, підтримує професійну перекваліфікацію, надає психологічну підтримку та інші послуги, що допомагають людям успішно впоратися зі змінами.

6. Соціальну інтеграцію уразливих груп населення у суспільство. Це включає підтримку соціально-економічної інтеграції маргіналізованих груп, мігрантів, бездомних осіб та інших людей, які потребують особливої підтримки.

7. Попередження соціального виключення та боротьба з ним. Це можуть бути програми інклюзивної освіти, розвитку соціальних послуг для вразливих груп, забезпечення доступу до праці та інших можливостей для участі в суспільному житті.

8. Планування та реагування на соціальні ризики. Соціальний захист населення має функцію прогнозування, планування та реагування на соціальні ризики та кризові ситуації: природні лиха, економічні кризи, конфлікти тощо. Це включає розробку програм соціального забезпечення, створення аварійних фондів та механізмів швидкого реагування на кризові ситуації.

9. Моніторинг та оцінка. Соціальний захист населення включає функцію моніторингу та оцінки ефективності соціальних програм та заходів. Це дає змогу визначити їхню ефективність, виявити проблемні аспекти, вдосконалювати політику та практику соціального захисту населення.

10. Інформаційна підтримка та консультування. Соціальний захист населення надає людям доступ до інформації про їхні права, соціальні послуги, програми та допомогу. Він також забезпечує консультування та підтримку громадян у вирішенні соціальних питань та отриманні необхідної допомоги.

11. Соціальна освіта та навчання. Соціальний захист населення може включати компоненти соціальної освіти та навчання, спрямовані на під-

вищення обізнаності громадян щодо соціальних питань, прав та можливостей. Це можуть бути тренінги, семінари, освітні курси та інші форми навчання.

12. Розробка соціальної політики. Соціальний захист населення включає функцію розробки соціальної політики, яка визначає пріоритети, цілі та стратегії діяльності в галузі соціального захисту. Зокрема, аналіз потреб населення, встановлення стандартів та норм соціальних послуг, а також координацію дій різних органів та інституцій у сфері соціального захисту.

13. Соціально-економічне планування. Соціальний захист населення враховує соціальні та економічні аспекти в плануванні розвитку суспільства.

Соціальний захист розглядається у декількох аспектах, одним з основних є система соціального страхування, яка забезпечує фінансову підтримку громадян у разі втрати роботи, інвалідності або втрати годувальника. Це допомагає забезпечити мінімальний рівень доходів та запобігти погіршенню життєвого стану громадян у важких соціально-економічних умовах. Крім того, соціальний захист населення передбачає й надання медичної допомоги та медичного страхування. Концепція соціального захисту також включає програми допомоги у боротьбі з бідністю, допомогу дітям, сім'ям, літнім людям та особам з інвалідністю. Ці програми спрямовані на забезпечення базових потреб громадян та забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства.

Важливо зазначити, що соціальний захист населення є необхідною складовою сталого розвитку суспільства, а роль держави полягає в забезпеченні механізмів, політик та програм, спрямованих на забезпечення мінімального рівня соціального захисту та поліпшення життєвих умов населення. Основні аспекти ролі держави в соціальному захисті громадян включають встановлення стандартів і регулювання. Розглянемо економічні аспекти соціального захисту населення в Україні. Основні державні соціальні гарантії для громадян встановлюються профільними законами:

- неоподатковуваний мінімум доходів громадян — грошова сума розміром у 17 грн, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України¹⁴. Ця концепція передбачає, що певна частина доходів громадян не підлягає оподаткуванню, забезпечуючи їм мінімальний рівень життя та матеріальне благополуччя. Застосування неоподатковуваного мінімуму доходів громадян сприяє поліпшенню фінансового становища низькодоходних верств населення та захисту соціально вразливих груп. Неоподатковуваний мінімум доходів громадян враховується при розрахунку оподаткування особистого доходу громадян, дозволяючи зменшити

¹⁴ Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення 03.09.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

суму податку, яку вони повинні сплатити. Це допомагає зменшити фінансове навантаження на родини з низьким рівнем доходу та підтримує соціальну справедливість у системі оподаткування;

- мінімальний розмір заробітної плати регулюється ст. 95 Кодексу законів про працю України та ст. 3 Закону України «Про оплату праці» — встановлює Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України не рідше одного разу на рік законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Зокрема на 2023 р. розмір щомісячної мінімальної заробітної плати становить 6700 грн та 40,46 грн погодинну [12];

- мінімальний розмір пенсії за віком є важливим елементом системи соціального захисту. Встановлення мінімального розміру пенсії за віком сприяє забезпеченню мінімального соціального захисту пенсіонерів та допомагає їм забезпечити базові потреби і покрити життєві витрати. Він регулюється з метою забезпечення достойного рівня життя для пенсіонерів, особливо тих, хто має низькі пенсійні виплати. Мінімальний гарантований розмір пенсії виплачується пенсіонерам, які мають право на пенсію за віком та виконали необхідний пенсійний стаж. Станом на 01.01.2023 р. мінімальний розмір такої пенсії встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму — 2093 грн за наявності стажу у чоловіків 35 років та 30 років страхового стажу у жінок [13].

Розглянемо розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат станом на початок кожного року та проаналізуємо динаміку за останні роки (табл. 1).

Дані таблиці свідчать, що протягом 2019—2023 рр. спостерігається позитивна динаміка зростання рівня державних соціальних стандартів і гарантій в Україні, зокрема мінімального прожиткового мінімуму для різних

Таблиця 1. Державні соціальні стандарти і гарантії у 2019—2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	Темп приросту, % 2023/2019
Прожитковий мінімум на одну особу	1853	2027	2189	2393	2589	139,7
на дітей віком до 6 років	1626	1779	1921	2100	2272	139,7
на дітей віком від 16 до 18 років	2027	2218	2395	2618	2833	139,8
на працездатних осіб	1921	2102	2270	2481	2684	139,7
на осіб, які втратили працездатність	1497	1638	1769	1934	2093	139,8
Мінімальна заробітна плата	4173	4723	6000	6500	6700	160,5
Мінімальний розмір пенсії за віком	1497	1638	1769	1934	2093	139,8

Джерело: сформовано авторами за даними [12; 13; 14].

Таблиця 2. Динаміка розподілу пенсіонерів по видах та розмірах призначених пенсій у 2019—2023 рр.

Показник	2019		2020		2021		2022		2023	
	осіб	грн	осіб	грн	осіб	грн	осіб	грн	осіб	грн
Пенсія за віком	8693013	2648,24	8534558	3064,77	8330485	3538,97	8051697	3944,81	7916113	4522,98
Пенсія по інвалідності	137249	1994,94	1405704	2480,41	1426553	2679,45	1491113	3269,78	1494861	3790,71
Пенсія у зв'язку з втратою годувальника	536132	2254,57	539097	2699,70	531849	3012,50	637669	3730,71	637160	4416,87
Довічне грошове утримання суддів	3924	28702,37	3378	45874,27	3538	67961,39	3630	90822,18	3588	96296,85
Соціальні пенсії	84027	1499,59	77632	1644,25	72843	1786,06	68284	1955,65	63921	2140,03
За вислугу років	229732	2476,92	220594	2841,74	214304	3205,53	588470	6442,85	572278	8104,90
Загальна чисельність пенсіонерів / середній розмір пенсійної виплати	11470405	2645,66	11334730	3082,98	11130954	3507,51	10841117	3991,53	10687921	4622,59

Джерело: складено авторами за даними [15; 16; 17].

верств населення та мінімальної пенсії за віком приблизно в 1,4 рази. Позитивним є також динаміка збільшення розміру мінімальної заробітної плати протягом аналізованого періоду в 1,6 рази. Проте, якщо врахувати індекс інфляції за аналізований період, то спостерігаємо значний розрив між темпами приросту показників, що аналізуються.

Однією з щомісячних державних виплат є пенсійні виплати, які регламентовано Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (ст. 9). Розглянемо розподіл пенсіонерів по видах та розмірах призначених пенсій (табл. 2).

Згідно з проведеним авторським дослідженням спостерігаємо загальну тенденцію до скорочення кількості пенсіонерів. Станом на 1 січня 2022 р. їх кількість офіційно налічувала 10 841 117 осіб. Зараз, за даними Пенсійного фонду, в Україні зареєстровано 10 687 921 отримувачів пенсії, тобто на 153 тис. менше.

Натомість потреба на виплату пенсій неухильно зростає. Якщо в січні 2022 р. на щомісячну виплату пенсій виділили 44,5 млрд. грн, то за грудень 2022 р. держава спрямувала на це вже 51,4 млрд грн. Це свідчить про те, що навіть невелика індексація пенсій потребує додаткових мільярдних видатків [18]. Також слід зазначити, що станом на 1 липня 2022 р. 74,23 %

пенсіонерів отримують пенсію за віком, 13,9 % — за інвалідністю, 5,86 — за втратою годувальника, 5,37 — за вислугою років, 0,6 одержують соціальні пенсії, 0,04 % перебувають на довічному утриманні суддів [18].

Розглянемо доходи і видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття за 2021—2023 рр. (табл. 3).

Щорічний Бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття забезпечує фінансування виплат, передбачених законодавством про зайнятість населення і загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття на поточний рік. Зокрема на 2023 р. передбачені видатки на реалізацію активних програм зайнятості та надання українцям мікрогрантів на започаткування і розвиток власної справи [16] за урядовою програмою «єРобота», а у 2022 р. було передбачено дохідну статтю бюджету «надання роботодавцям компенсації витрат на оплату праці за кожную працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» [20]. У бюджеті Фонду на 2023 р. передбачено фінансування в розмірі 11,9 млрд грн на виплату матеріального забезпечення та надання соціальних послуг на випадок безробіття, а також на реалізацію активних програм зайнятості та допомогу по частковому безробіттю. Крім того, заплановано виділення 1,8 млрд грн на надання мікрогрантів для стимулювання створення або розвитку власного бізнесу.

Війна завдала та продовжує завдавати непоправної шкоди соціальній безпеці України. Її результатом стало:

- зростання навантаження на систему соціальної підтримки та соціального страхування населення через постійне збільшення кількості громадян, які потребують отримання соціальних, реабілітаційних послуг та виплат при одночасному зменшенні надходжень до державного, місцевого бюджетів та фондів загальнообов'язкового пенсійного та соціального страхування;

- ускладнення верифікації інформації щодо фактичної кількості дорослих і дітей, які потребують соціального захисту та підтримки;

- руйнування об'єктів соціальної інфраструктури, втрата доступу до особистих справ бенефіціарів соціальної підтримки;

- спеціалісти сфери соціальної підтримки населення також стають вимушеними переселенцями, що впливає на обслуговування населення;

- система соціальної підтримки не встигає адаптуватись до значних міграційних рухів громадян, зміною активної лінії ведення бойових дій та зміни переліку тимчасово окупованих територій, що, серед іншого, ускладнює здійснення соціальних, страхових та пенсійних виплат громадянам;

- емоційний розпач громадян від нерозуміння своїх соціальних прав та зобов'язань під час війни;

Таблиця 3. Бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття за 2021—2023 рр., тис. грн

Статті	2021	2022	2023
Залишок коштів на початок року	485,871,0	349 562,9	2 099 681,6
Доходи поточного року, усього:	16 600 460,7	18 983 912,8	16 160 924,7
з них:			
внески	15 759 238,5	17 347 061,2	16 058 665,8
інші надходження	139 574,0	177 114,6	101 721,9
кошти державного бюджету, усього:	701 648,2	1 459 737	
з них:			
на виплати працівникам, які вивільняються з роботи у зв'язку із достроковим зняттям з експлуатації Чорнобильської АЕС	848,2	537	537
на виплату Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття допомоги по безробіттю	700 000,0	1 259 200	—
на надання роботодавцям компенсації витрат на оплату праці за кожну працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні	—	200 000	—
Усього доходів (разом із залишком коштів на початок року)	17 086 331,7	19 333 475,7	18 260 606,3
Усього видатків	19 670 137,7	19 333 475,7	16 983 606,3
з них:			
матеріальне забезпечення на випадок безробіття, соціальні послуги та заходи із сприяння зайнятості, профілактика настання страхових випадків, допомога по частковому безробіттю	16338732,9	16 087 613	11 858 762,9
виплата достроково призначеної пенсії, допомога на поховання та оплата послуг за їх доставку	—	32 682,2	303 818,2
інформаційно-аналітичні системи Державної служби зайнятості	59 861,3	50 843	63 200
утримання та забезпечення діяльності Державної служби зайнятості, Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості	3 271 543,5	3 162 337,5	2 957 294,2
мікрогранти на створення або розвиток власного бізнесу з метою сприяння зайнятості населення	—	—	1 800 531
Повернення коштів, наданих Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2020 р. № 308	—	—	1 277 000

Джерело: систематизовано авторами за даними: [19; 20].

- недостатнє покриття громад мережею закладів, що надають соціальні, реабілітаційні послуги під час війни, особливо на територіях масового перебування переселенців;

- унеможливлення отримання громадянами України, які проживають у зоні активних бойових дій чи біля неї, на тимчасово непідконтрольних територіях України, належних їм виплат та соціальних послуг;

- поглиблення вразливості маломобільних груп населення від початку війни тощо [21, с. 3].

Перед національною системою соціального захисту населення поставлено нові завдання та розроблено нові механізми соціального захисту населення, що зумовлено початком російської військової агресії. Постало нелегке завдання швидкої адаптації наявної системи соціального захисту населення до сучасних реалій. Перш за все соціальна допомога і захист у період війни пов'язані з домінуванням проблем підтримки сімей захисників, хворих і поранених, з працевлаштування інвалідів, з питаннями піклування про дітей-сиріт та іншими проблемами воєнного часу [22, с. 33]. До таких нагальних і першочергових завдань реалізації політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану належать соціальний захист громадян, котрі були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО), а це понад 7 млн осіб. Постає питання не лише надання їм соціального захисту та соціальної допомоги, а і роз'яснення, які вони мають права як ВПО та яку допомогу можуть отримати. Тому на інституцію соціального захисту додатково покладаються обов'язки щодо надання послуг, а саме: консультування, надання притулку, догляд, підтримане та короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо. Особливе місце соціального захисту ВПО полягає у роз'ясненні положень:

- які види допомоги для ВПО передбачені державою та процедура її отримання;

- права ВПО на медичну допомогу, освіту, роботу тощо;

- як можуть отримати державну допомогу українці, котрі постраждали від війни;

- як отримати тимчасове житло або подати заяву про пошкоджене майно;

- про соціальний захист для дітей, які постраждали від війни;

- як зареєструвати шлюб, новонароджених в умовах воєнного стану [23].

Назрілою необхідністю в умовах сучасних викликів перед Україною постала необхідність удосконалення моделі соціальної політики, яка відповідала б принципам та стандартам соціальної політики ЄС. Ця модель має бути спрямована на покращення якості життя громадян, протистояння демографічним змінам, підвищення рівня соціального захисту, зменшення бідності, зміцнення соціальної єдності, а також на боротьбу з будь-якою формою дискримінації. Ще модель має враховувати фінансові мож-

ливості держави, забезпечуючи реалізацію соціальної політики в умовах стабільної економічної ситуації.

Національною радою з відновлення України від наслідків війни, створеною відповідно до Указу Президента¹⁵ від 21 квітня 2022 року № 266/2022, в рамках якої затверджено робочу групу «Соціальний захист», було розроблено проєкт плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку соціального захисту в Україні. Серед запропонованих заходів наведено перелік пропозицій щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив, проєкти нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення соціального захисту України у воєнний і післявоєнний періоди.

Повоєнний період потребуватиме інтегрованої (комплексної) стратегії соціального захисту, з урахуванням особливостей, пов'язаних зі спеціальним правовим статусом окремих бенефіціарів (зокрема ветеранів, чорнобильців, ВПО тощо), реалізація якої буде забезпечена завдяки міжвідомчій та міждисциплінарній координації. Тому виникає необхідність переглянути складові соціальної системи для забезпечення можливостей людині жити повноцінним і самостійним життям. Необхідно встановлювати чіткі, прозорі і об'єктивні критерії отримання права на соціальні послуги та соціальні виплати [21, с. 4].

Одним з інструментів утілення в життя такої комплексної програми соціального захисту має стати цифрова «Єдина інформаційна система соціальної сфери» (далі — ЄІССС), яка впроваджується Міністерством соціальної політики України. ЄІССС повинна забезпечити доступність / інклюзивність, прозорість, простоту отримання соціальних послуг та ін. виплат бенефіціарами, зокрема ВПО, особами та сім'ями у складних життєвих обставинах, людьми з інвалідністю, військовослужбовцями, ветеранами, пенсіонерами незалежно від місця реєстрації на всій території України. Ключовим обмеженням для користування такою системою є недостатня цифрова грамотність у бенефіціарів соціальної системи, неповне покриття мережею Інтернет території України та економічна недоступність технічних засобів для користування цією системою [21, с. 4].

Подолання проблем соціального захисту населення потребує комплексного підходу для досягнення поставлених цілей і завдань, тому Національною радою з відновлення України від наслідків війни було визначено напрями програми реформування системи соціального захисту:

- проведення всебічного аналізу поточних фінансових зобов'язань держави у соціальній сфері, наявного обсягу соціальних, страхових послуг

¹⁵ Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 № 266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/administration>

і виплат та умов доступу до них, та спрогнозувати моделі ефективного функціонування системи соціальної підтримки у післявоєнний період;

- встановити чіткі, прозорі і об'єктивні критерії отримання права на соціальні послуги та соціальні виплати. Програми соціального захисту повинні допомагати людям у складних життєвих обставинах;

- відповідно до європейських принципів реалізації соціальної політики України суб'єктом соціального захисту має бути кожен громадянин країни, і, попри на розгалуженість напрямів такої діяльності, пріоритетними були, є і залишаються: соціальна підтримка, яка розкриває потенціал людини та підтримує гідний рівень життя кожному, модернізація сфери соціального захисту та пенсійного забезпечення, розширення можливостей доступу громадян до цифрових послуг у соціальній сфері, безбар'єрність та подолання дискримінації в усіх її проявах;

- соціальна політика має бути людиноцентричною, гнучкою та спроможною надавати послуги і виплати незалежно від місця перебування в Україні та базуватись на довгострокових цілях відповідно до соціальної політики ЄС. Соціальна політика не може формуватись окремо від політики зайнятості, яка в Україні розвивається як складова економічної політики. Чим краще розвинений ринок праці, тим більше держава отримує ресурсів для підтримки і реалізації соціальних і страхових програм для тих, хто цього потребує. Головним завданням, надаючи громадянам соціальну підтримку, є не заміна грошима зв'язку «людина — людина», а спонукання людей самостійно отримувати дохід для забезпечення сім'ї. Людина може розраховувати на державу, але не перекладати на неї турботу про себе, що має стати загальним принципом соціальної підтримки населення;

- в умовах воєнного стану держава має ухвалити складне рішення щодо перегляду чинних програм соціального захисту з позиції їх доцільності та спроможності виконання, що вимагає твердої політичної волі та системного контролю над його впровадженням;

- пріоритетними напрямами соціальної політики України залишаються: підвищення рівня пенсійного забезпечення, цифрова трансформація соціальної сфери, соціальна підтримка малозабезпечених та осіб, які потрапили у складні життєві обставини, безбар'єрна інтеграція всіх членів суспільства, зокрема осіб з інвалідністю, інших маломобільних груп у соціально-економічне життя громад. З урахуванням сталості політичних пріоритетів у соціальній сфері, нова модель соціальної політики України, що відповідає принципам і стандартам соціальної політики ЄС та фінансовим можливостям держави, покращить якість людського життя, протистоятиме демографічним змінам, посилить рівень соціального захисту, сприятиме скороченню бідності, посилить соціальну єдність, допоможе подолати дискримінацію в усіх її формах та посилить довіру громадян до влади;

- у процесі розробки складових нової соціальної політики варто скористатись довірою до України та бажанням допомогти з боку держав-членів ЄС, а також їх досвідом у впровадженні соціальних реформ [21, с. 5].

Загалом втілення такої програми розбито на три етапи: починаючи з червня 2022 р. і завершення третього етапу передбачено в грудні 2032 р. На зараз програма перебуває на етапі обговорення та затвердження.

Міністерство соціальної політики на офіційному сайті зазначає, що одним із напрямів трансформацій сфери соціального захисту, направлених на післявоєнне відновлення України, може стати впровадження універсальної соціальної допомоги, яка залежатиме від рівня доходів та складу домогосподарства, і гарантуватиме мінімально необхідний для життя рівень, у першу чергу, непрацездатним людям [25]. На порядку денному Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів було зазначено, що перед законодавчою та виконавчою гілками влади стоїть важливе завдання — напрацювати план дій для забезпечення повоєнної підтримки мобілізованих осіб та військовослужбовців за 4 напрямками:

- забезпечення медичними послугами та реабілітацією;
- надання матеріальної підтримки за рахунок держави на період адаптації до умов цивільного життя;
- зайнятість, організація супроводу в пошуку роботи за принципом «позитивної дискримінації»;
- вирішення житлових питань [26].

Соціальною складовою державної політики на 2023 р. щодо визначеної ветеранської політики має стати єдина система обліку отриманих послуг ветераном; підтримка фізичного та ментального здоров'я; адаптація до цивільного життя, інтеграція в суспільство, родину, громаду, трудові колективи; підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; забезпечення житлом (перехідний період) [27].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає можливість зробити висновки:

- сучасні виклики та рух українського суспільства у європейський простір є основою та підґрунтям для удосконалення наявної системи соціального захисту;
- воєнна агресія зумовлює необхідність формування нових підходів та критеріїв до оцінювання соціальних програм з метою їх раціоналізації та консолідації з урахуванням наявних бюджетних ресурсів;
- воєнна агресія РФ спричинила зростання навантаження на систему соціальної підтримки, що буде викликом в умовах повоєнного відновлення;
- адаптація системи соціального захисту в умовах сучасних викликів потребує переходу до системи адресної соціальної допомоги, оптимізації

переліку соціальних виплат, гнучкого співвідношення адресної та без-адресної допомоги в окремих соціальних програмах тощо.

Реформування і підсилення інституційного механізму соціального захисту населення є невідкладним завданням для забезпечення соціальної безпеки в умовах війни. Подальші дослідження лежать у площині розробки ефективних стратегій, спрямованих на забезпечення належного рівня соціального захисту та підтримки всіх верств населення в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграційних прагнень українського народу. Фокусом для подальших наукових розвідок може стати ініціатива Міністерства соціальної політики України зі створення «Центрів життєстійкості» у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я для посилення соціального захисту та підтримки населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Товстиженко О. В., Марченко Н. А., Приходько М.М. Соціальний захист населення: сутність та проблеми його фінансування. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2014. № 1 (21). С. 100—104.
2. Бендасюк О. Державне управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 1 (26). С. 123—126.
3. Дідківська К. В. Актуалізація ролі соціально-етичного маркетингу в сучасних умовах господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9 (99). С. 102—107.
4. Туленков М. В. Соціальний захист у соціологічному вимірі. Київ: ІПК ДСЗУ, 2011. 168 с.
5. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400 с.
6. Рудкевич І. В. Регулювання системи соціального захисту населення України: теорія, методологія та державна політика. Донецьк: Ємельянова Т. В., 2011. 463 с.
7. Павлова Л. О. Економічний аналіз соціального захисту населення в Україні : дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: 08.00.01 / Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка, 2015. 230 с.
8. Nazarova G., Demianenko A., Bozhydai I., Nazarov N., Demchenko K., Semenov A. Organizational and economic support for the development of the social services market in Ukraine. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. 2023. № 2 (49). P. 361—371.
9. Petrukha N., Petrukha S., Alekseienco N., Kushneruk O., Mazur A. Social imperatives of public finance: war adaptation and principles of postwar recovery. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. 2023. № 3 (50). P. 358—371.
10. Черенько Л. Націленість соціальних програм на вразливі групи населення: сталі тенденції та повоєнні перспективи. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 1 (51). С. 73—95. <https://doi.org/10.15407/dse2023.01.073>
11. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2023).
12. Розміри мінімальної заробітної плати. *Дебет-кредит*. URL: <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/2> (дата звернення: 05.05.2023).
13. Мінімальна зарплата та прожитковий мінімум 2023: як зміняться податки та штрафи для підприємців. Ліга-Закон. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/12818_mnmalna-zarplata-ta-prozhitkoviy-mnmum-2023-yak-zmnyatsya-podatki-ta-shtrafi-dlya-pdprintsiv (дата звернення: 05.05.2023).

14. Прожитковий мінімум в Україні 2023. ТОВ «МінфінМедіа». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/> (дата звернення: 05.05.2023).
15. Дані про середній розмір пенсійної виплати. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty/> (дата звернення: 01.05.2023).
16. Звіт про розподіл пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій станом на 01.01.2022 (форма № 5-ПФ). Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2151251-zvit-pro-rozpodil-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-stanom-na-01-01-2022/> (дата звернення: 01.05.2023).
17. Звіт про розподіл пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій станом на 01.01.2023 (5-ПФ). Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2155631-zvit-pro-rozpodil-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-stanom-na-01-01-2023/> (дата звернення: 01.05.2023).
18. Пенсійні виплати: як змінився розмір середньої пенсії за рік. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/pensijni-viplati-jak-zminivsja-rozmir-serednoji-pensiji-za-rik.html> (дата звернення: 01.05.2023).
19. Бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2023 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2023 р. № 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
20. Бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2022 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2022 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
21. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Соціальний захист». Київ, 2022. 32 с.
22. Бражко О. В. Модернізація національної системи України соціального захисту населення в період воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 31. С. 31—34.
23. Інструкції для ВПО: про права, допомогу та соціальний захист. URL: https://kyivcity.gov.ua/pilhy_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/vnutrishno_peremishchenykh_hromadianam_ukrainy/instruktsi_dlya_vpo_pro_prava_dopomogu_ta_sotsialnyi_zakhist.html (дата звернення: 17.04.2023).
24. Роледерс В. В., Кукель Г. С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 10. С. 49—54.
25. Мінсоцполітики спільно з Агентством США з міжнародного розвитку координуватимуть додаткові програми грошової допомоги постраждалим від війни. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21817.html> (дата звернення: 25.05.2023).
26. У Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів продовжується напрацювання системи реінтеграції ветеранів у цивільне життя. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22405.html> (дата звернення: 15.05.2023).
27. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів схвалив низку рекомендацій органам влади стосовно забезпечення підтримки ветеранів — учасників бойових дій у післявоєнний період. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234988.html (дата звернення: 15.05.2023).

REFERENCES

1. Tovstyzhenko, O. V., Marchenko, N. A., & Prykhodko, M. M. (2014). Social welfare: essence and problems of financing. *Scientific journal of ChSIEM*, 1 (21), 100—104 [in Ukrainian].
2. Bendasiuk, O. (2010). State management of social protection of the population in the conditions of a market economy. *Galician economic journal*, 1(26), 123—126 [in Ukrainian].
3. Didkivska, K. V. (2009). Actualization of the role of social and ethical marketing in modern economic conditions. *Actual problems of economy*, 9(99), 102—107 [in Ukrainian].
4. Tulenkov, M. V. (2011). Social protection in the sociological dimension. Kyiv: IPK DSZU [in Ukrainian].
5. Shevchuk, P. I. (2003). Social protection. Lviv: Svit [in Ukrainian].
6. Rudkevych, I. V. (2011). Regulation of the system of social protection of the population of Ukraine: theory, methodology, and state policy. Donetsk: Yemelyanova T. V. [in Ukrainian].
7. Pavlova, L. O. (2015). Economic analysis of social protection of the population in Ukraine. Extended abstract of candidate's thesis. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
8. Nazarova, G., Demianenko, A., Bozhydai, I., Nazarov, N., Demchenko, K., & Semenov, A. (2023). Organizational and economic support for the development of the social services market in Ukraine. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*, 2 (49), 361—371.
9. Petrukha, N., Petrukha, S., Alekseienco, N., Kushneruk, O., & Mazur, A. (2023). Social imperatives of public finance: war adaptation and principles of postwar recovery. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*, 3 (50), 358—371.
10. Cherenko, L. (2023). Targeting of Social Programs at Vulnerable Groups: Sustainable Trends and Post-War Prospects. *Demography and Social Economy*, 1 (51), 73—95. <https://doi.org/10.15407/dse2023.01.073> [in Ukrainian].
11. Ministry of Social Policy of Ukraine (2023). <https://www.msp.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. Minimum wage rates (2022). *Debet-kredyt*. <https://services.dtkk.ua/catalogues/indexes/2> [in Ukrainian].
13. Minimum wage and living wage 2023: how taxes and fines for entrepreneurs will change (2022, October 30) Law League. https://biz.ligazakon.net/aktualno/12818_mnmalnazarplata-ta-prozhitkoviy-mnmum-2023-yak-zmnyatsya-podatki-ta-shtrafi-dlyapdprintsv [in Ukrainian].
14. Living wage in Ukraine 2023 (2023). LLC «MinfinMedia». <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/> [in Ukrainian].
15. Data on the average size of the pension payment (2023). *Pension Fund of Ukraine*. <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty/> [in Ukrainian].
16. Report on the distribution of pensioners according to the amounts of assigned monthly pensions as of 01.01.2022 (form No. 5-PF). *Pension Fund of Ukraine*. <https://www.pfu.gov.ua/2151251-zvit-pro-rozpodil-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-stanom-na-01-01-2022/> [in Ukrainian].
17. Report on the distribution of pensioners according to the amounts of assigned monthly pensions as of 01.01.2023 (5-PF) (2023). *Pension Fund of Ukraine*. <https://www.pfu.gov.ua/2155631-zvit-pro-rozpodil-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-stanom-na-01-01-2023/> [in Ukrainian].
18. Pension payments: how the size of the average pension has changed over the year (2023). *Mirror of the week*. <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/pensijni-viplati-jak-zminivsjarozmir-serednoji-pensiji-za-rik.html> [in Ukrainian].
19. Budget of the mandatory state social unemployment insurance fund for 2023. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 85 (2023, January 31). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

20. On Budget of the mandatory state social unemployment insurance fund for 2023. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 658 (2022, June 7). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
21. Draft Recovery Plan for Ukraine. Materials of the working group «Social Protection» (2022). Kyiv [in Ukrainian].
22. Brazhko, O. V. (2022). Modernization of the national system of Ukraine of social protection of the population during martial law. *Public management and administration in Ukraine*, 31, 31—34 [in Ukrainian].
23. Guidelines for IDPs: on rights, assistance, and social protection (2023). https://kyivcity.gov.ua/pilhy_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/vnutrishno_peremishchenykh_hromadianam_ukrainy/instruktsi_dlya_vpo_pro_prava_dopomogu_ta_sotsialniy_zakhist.html [in Ukrainian].
24. Roleders, V. V., & Kukel, H. S. (2019). Problems of financing of sphere of social defence of population in Ukraine and ways of their overcoming. *Investments: practice and experience*, 10, 49—54 [in Ukrainian].
25. The Ministry of Social Policy, together with the US Agency for International Development, will coordinate additional programs of monetary assistance to war victims (2022). Ministry of Social Policy of Ukraine. <https://www.msp.gov.ua/news/21817.html> [in Ukrainian].
26. The Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on social policy and protection of veterans' rights continues to work on the system for veterans' reintegration into civilian life (2022). Ministry of Social Policy of Ukraine. <https://www.msp.gov.ua/news/22405.html> [in Ukrainian].
27. The Committee on Social Policy and Protection of Veterans' Rights approved a number of recommendations to the authorities regarding support for veterans who took part in hostilities in the post-war period (2023). Verkhovna Rada of Ukraine. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234988.html [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 11.09.2023

Iryna Dernova, PhD (Economics)
Cherkasy State Business College
18028, Ukraine, Cherkasy, Vyacheslava Chornovola St., 243
E-mail: dernova@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7317-9633>
Researcher ID ABC-8235-2020

Tetiana Borovyk, Senior Lecturer
Cherkasy State Business College
18028, Ukraine, Cherkasy, Vyacheslava Chornovola St., 243
E-mail: boroviktm@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2461-8342>

Ludmila Doloka, Lecturer
Cherkasy State Business College
18028, Ukraine, Cherkasy, Vyacheslava Chornovola St., 243
E-mail: ludmila.doloka@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5825-0684>

Ludmila Danylevska, Lecturer
Cherkasy State Business College
18028, Ukraine, Cherkasy, Vyacheslava Chornovola St., 243
E-mail: danylevska.ls@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7783-7966>

SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION
IN THE CONTEXT OF ARMED AGGRESSION, POST-WAR RECOVERY,
AND EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

The world's economic, social and political conditions are constantly changing, so the social protection system must be flexible, adaptive and take into account new challenges and trends, introduce innovations, and improve its efficiency to ensure stable and equitable development of society. For independent Ukraine, social protection is a relatively new social institution. Today, the system of legal regulation of social protection in Ukraine is established, but it is quite complex and includes a wide range of legislative acts. The purpose of this research is to summarize scientific findings and analyze the legal framework for the efficient functioning of the institution of social protection of the population in modern conditions, and to substantiate the government policy of building a model of national social policy of Ukraine which conforms to the principles and meets the standards of the European Union's social policy. The novelty of the work lies in the further development of approaches to studying the theoretical aspects of social protection. The research is based on the data of the State Statistics Service of Ukraine, expert opinions, and open source information. The methods of measurement, grouping, comparative analysis, induction, deduction and generalization, etc. are used in the research. The article examines the concept of social protection in Ukraine as a system, defines the hierarchical levels of its legal regulation. The authors identify and characterize the specific functions of social protection which most fully reflect the essence of the country's socio-economic life. Based on the analysis of the legal framework, the authors characterize the main state social guarantees for citizens and their dynamics. Considerable attention is given to the role of social protection in the context of military aggression, and the government's involvement in solving urgent problems is outlined. In addition, the authors analyze the government's policy on the necessity of introducing a new model of social policy that would conform to the principles and meet the standards of the European Union's social policy.

Keywords: social protection, social protection system, social protection functions, social welfare, social justice, government payments.